

บทบาทของอรรถกถาในการคลี่คลายข้อสงสัยและอธิบายพระวินัยปิฎก:
กรณีศึกษาสิกขาบทสังฆาทิเสส

The Role of Commentaries in Resolving Doubts and Elucidating the
Vinaya Pitaka: A Case Study of Sanghadisesa Rules

พระมหาเสถียรวุฒิ วชิรญาโณ (ปาสวน)
Phramaha Setthawut Vajirañño (Pasuan)

สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Institute of Tripitaka Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author E-mail: Setthawut.pas@mcu.ac.th

Received 20 January 2023; Revised 20 March 2023; Accepted 13 June 2023

*****

บทบาทของอรรถกถาในการคลี่คลายข้อสงสัยและอธิบายพระวินัยปิฎก:

กรณีศึกษาสิกขาบทสังฆาทิเสส

พระมหาเสฏฐวุฒิวชิรญาโณ (ปาสวน)

บทคัดย่อ

พระวินัยปิฎกเปรียบเสมือนรากแก้วและอายุของพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม การศึกษาพุทธพจน์ในชั้นพระบาลีเพียงลำพังมักประสบปัญหาด้านการตีความ เนื่องจากความลึกซึ้งของภาษาและบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้คัมภีร์อรรถกถาโดยเฉพาะคัมภีร์สมันตปาสาทิกา กลายเป็นเครื่องมือที่จำเป็นอย่างยิ่งในการไขความกระจ่างแห่งพุทธบัญญัติ บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของอรรถกถาในการขยายความ ตีความ และวินิจฉัยอาบัติในสิกขาบทสังฆาทิเสส 13 ข้อ ซึ่งเป็นอาบัติหนักที่มีความซับซ้อนรองจากปาราชิก

ผลการศึกษาพบว่า อรรถกถามีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกทางนิติศาสตร์พระพุทธศาสนาใน 3 มิติหลัก ได้แก่ 1) การกำหนดขอบเขตของการกระทำโดยการนิยามศัพท์และระบุองค์ประกอบของอาบัติ (องค์อาบัติ) ให้ชัดเจนเพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อน 2) การตัดสินเจตนา โดยวิเคราะห์แยกแยะระหว่างพฤติกรรมทางกายกับสภาวะทางจิต (เช่น ความกำหนัด หรือความจงใจ) และ 3) การสร้างบรรทัดฐานโดยการยกอุทาหรณ์และกรณีศึกษาเทียบเคียงเพื่อให้เกิดความชัดเจนในทางปฏิบัติ สรุปได้ว่าอรรถกถามีได้เป็นเพียงคัมภีร์ขยายความ แต่เป็นเครื่องมือสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการรักษาความถูกต้องและยุติธรรมในการวินิจฉัยพระวินัย เพื่อความมั่นคงแห่งสังฆมณฑล

คำสำคัญ: พระวินัยปิฎก; อรรถกถา; สมันตปาสาทิกา; สังฆาทิเสส; การวินิจฉัยอาบัติ

The Role of Commentaries in Resolving Doubts and Elucidating the Vinaya Pitaka: A Case Study of Sanghadisesa Rules

Phramaha Setthawut Vajirañño (Pasuan)

Abstract

The Vinaya Pitaka serves as the fundamental foundation and the life of Buddhism. However, relying solely on the original Pali texts often presents challenges in interpretation due to the profundity of the language and evolving social contexts. Consequently, the Commentaries (Atthakatha), particularly the "Samantapasadika," have become indispensable tools for elucidating the Buddha's rulings. This academic article aims to investigate the role of the Commentaries in explaining, interpreting, and adjudicating offenses within the 13 "Sanghadisesa" training rules, which are grave offenses second only to Parajika.

The findings reveal that the Commentaries function as a crucial mechanism of "Buddhist Jurisprudence" in three main dimensions: 1) Defining the Scope of Actions: By clarifying terminology and specifying the constituent factors of offenses (Anga) to prevent ambiguity; 2) Judging Intention: By distinguishing between physical actions and psychological states (such as lust or volition); and 3) Establishing Precedents: By providing case studies and analogies to ensure clarity in practical application. In conclusion, the Commentaries are not merely supplementary texts but are essential instruments for maintaining accuracy and justice in Vinaya judgment, thereby ensuring the stability of the Monastic Order.

Keywords: Vinaya Pitaka; Commentary (Atthakatha); Samantapasadika; Sanghadisesa; Vinaya Judgment

บทนำ

ความท้าทายในการตีความพุทธพจน์ พระวินัยปิฎกถือเป็นรากฐานสำคัญสูงสุดในการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา ดังพระเถระทั้งหลายเมื่อครั้งจะทำการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 1 ได้ตอบแก่พระมหากัสสปเถระผู้เป็นประธานสงฆ์ ดังข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์สมันตปาสาทิกาว่า “วินโย นาม พุทธศาสนสสุอายุ, วินเย จิตฺเต สาสนํ ฐิตํ โหติ” แปลว่า พระวินัยเป็นอายุของพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยตั้งมั่น พระศาสนาก็เป็นอันตั้งมั่นอยู่ได้ (อรรถกถาพระไตรปิฎก (ไทย), มจร. 1/-/17) อย่างไรก็ตาม การศึกษาพระวินัยจากตัวบทพระบาลี (Pali Canon) ในชั้นพระไตรปิฎกเพียงอย่างเดียว มักประสบปัญหาในเชิงการตีความ เนื่องจากพุทธพจน์ในพระวินัยปิฎก โดยเฉพาะในคัมภีร์มหาวีกังค์ มีลักษณะเป็นภาษาโบราณที่มีความกระชับ ลึกซึ้ง และผูกพันกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมอินเดียโบราณอย่างแนบแน่น คำศัพท์ทางวินัยบางคำมีความหมายเฉพาะเจาะจง (Technical Terms) ซึ่งหากแปลความหมายตามตัวอักษรโดยปราศจากความเข้าใจในสมุฏฐานหรือบริบทแวดล้อม อาจนำไปสู่ความคลาดเคลื่อนในการวินิจฉัยสิกขาบทได้ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2555)

ปัญหาดังกล่าวทวีความซับซ้อนขึ้นเมื่อพิจารณาถึงระยะห่างทางกาลเวลากว่า 2,500 ปี ทำให้เจตนารมณ์แห่งกฎหมายที่แฝงอยู่ในสิกขาบทอาจถูกลดทอนหรือบิดเบือนไป หากขาดเครื่องมือในการอธิบายความที่เชื่อถือได้ ซึ่งในทางประวัติศาสตร์พุทธศาสนาเถรวาท คัมภีร์อรรถกถาได้ทำหน้าที่เป็นกุญแจสำคัญในการไขปริศนาธรรมเหล่านี้ โดยเฉพาะคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ซึ่งเป็นอรรถกถาอธิบายพระวินัยปิฎกที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดในการทำหน้าที่ขยายความ (Exegesis) นิยามศัพท์ และยกตัวอย่างกรณีศึกษาเทียบเคียงเพื่อให้ภิกษุในยุคหลังสามารถปฏิบัติตามพระวินัยได้อย่างถูกต้องตรงตามพุทธประสงค์ (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554)

ความสับสนในการวินิจฉัยอาบัติสังฆาทิเสส ความจำเป็นของอรรถกถาจึงเด่นชัดขึ้นเมื่อพิจารณาการวินิจฉัยอาบัติที่มีความซับซ้อนและมีโทษหนักรองลงมาจากปาราชิก นั่นคือสังฆาทิเสส ซึ่งเป็นอาบัติที่ทำให้ภิกษุผู้ล่วงละเมิดต้องประพฤติฐานวินี คือ อยู่กรรม จะต้องอาศัยสงฆ์ทั้งในระยะเบื้องต้นและในระยะที่เลื่อมหาความว่า ภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส จะออกจากอาบัตินั้นได้ต้องอาศัยสงฆ์ให้ปริวาส ให้มานัต ชักกลับเข้าหาอาบัติเดิม และอัพทาน ในกรรมทั้งหมดนี้ขาดสงฆ์เสียแล้ว ก็ทำไม่สำเร็จ ต้องอาศัยสงฆ์เท่านั้น จึงจะพ้นจากอาบัติได้ (พระไตรปิฎก (ไทย), มจร. 1/237/252) ความละเอียดอ่อนของสิกขาบทหมวดนี้อยู่ที่องค์ประกอบของการกระทำที่มักเกี่ยวข้องกับเจตนา และพฤติกรรมทางเพศหรือความประพฤตินี้ที่กำกวม เช่น สิกขาบทที่ 1 ว่าด้วยการทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน หรือ สิกขาบทที่ 2 ว่าด้วยการจับต้องกายหญิง

หากปราศจากคำอธิบายจากอรรถกถา ผู้ศึกษาพระวินัยอาจประสบปัญหาในการวินิจฉัยเส้นแบ่งระหว่างอาบัติสังฆาทิเสสกับอาบัติที่เบากว่า เช่น ฤทธัจจย หรือ ทุกกฏ ยกตัวอย่างเช่น ในสิกขาบทที่ 2 การวินิจฉัยว่าการสัมผัสแบบใดเป็นไปด้วยความกำหนัด (ราคะ) หรือเป็นเพียงอุบัติเหตุ เป็นเรื่องที่ตัดสินได้ยากจากตัวบทพระบาลีเพียงบรรทัดเดียว ความคลุมเครือนี้หากไม่ได้รับการคลี่คลายด้วยบรรทัดฐานจากอรรถกถา

ย่อมส่งผลกระทบต่อความบริสุทธิ์ของสงฆ์และศีลธรรมและการดำรงอยู่ของพระธรรมวินัย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559)

บทความวิชาการนี้จึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์บทบาทของคัมภีร์อรรถกถาในการทำหน้าที่เป็นธรรมมาภิบาลทางการตีความพระวินัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์กระบวนการอธิบายความและวินิจฉัยข้อสงสัยในสิกขาบทสังฆาติเสส 13 ข้อ โดยกำหนดขอบเขตการศึกษาเฉพาะเจาะจงที่คัมภีร์สมันตปาสาทิกา ผลงานรจนาของพระพุทธโฆสะ ซึ่งเป็นคัมภีร์หลักที่ใช้อธิบายพระวินัยปิฎกในฝ่ายเถรวาท การศึกษานี้จะแสดงให้เห็นว่าอรรถกถาเป็นการขยายกลไกสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการรักษาความถูกต้องแม่นยำของพระวินัย และช่วยป้องกันวิกฤตศรัทธาที่เกิดจากการตีความพระธรรมวินัยที่ผิดเพี้ยนไปในสังคมปัจจุบัน

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาบัติสังฆาติเสสและคัมภีร์อรรถกถา

การศึกษาพระวินัยในเชิงลึกจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจพื้นฐานที่แน่นแฟ้นเกี่ยวกับบริบทของสังฆาติเสสและเครื่องมือสำคัญในการตีความอย่างอรรถกถา โดยในส่วนี้จะขยายความรายละเอียดของนิยามกระบวนการ และบทบาทของคัมภีร์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1. สังฆาติเสส นิยาม กระบวนการ และสถานะแห่งอาบัติ

นิยามและความหมายเชิงลึก คำว่า สังฆาติเสส (Sanghadisesa) มีรากศัพท์มาจาก สังข (หมู่สงฆ์) + อาติ (เบื้องต้น) + เสส (ส่วนที่เหลือ/เบื้องต้นปลาย)

นัยที่ 1 ความหมายตามรูปศัพท์ หมายถึง อาบัติที่ต้องอาศัยสงฆ์ในกรรมเบื้องต้นและกรรมในส่วนที่เหลือ กล่าวคือ ภิกษุผู้ต้องอาบัตินี้ไม่สามารถปลงอาบัติเพียงลำพัง (เทสนา) ต่อหน้าภิกษุรูปใดรูปหนึ่งได้เหมือนดังอาบัติเบา (ลหุกาบัติ) เช่น ปาจิตตีย์ หรือ ทุกกฎ แต่จำต้องอาศัยสังฆกรรมในทุกขั้นตอน

นัยที่ 2 ความหมายเชิงกระบวนการ (Procedural Meaning) ความหมายที่ว่า ต้องอาศัยสงฆ์นั้นครอบคลุมถึงกระบวนการ วัฏฐานวิธี (Rehabilitation Process) ทั้ง 3 ขั้นตอน ได้แก่

1) ปริวาส (Parivasa) การอยู่กรรมเพื่อชดใช้ความผิดตามจำนวนวันที่ปิดบังอาบัติไว้ หากปิดบังไว้นานเท่าใด ต้องอยู่ปริวาสนานเท่านั้น (กรรมเบื้องต้น)

2) มานัต (Manatta) การประพตัตตเพื่อความนอบน้อมต่อสงฆ์ เป็นเวลา 6 ราตรี เมื่อผ่านปริวาสมาแล้ว (กรรมท่ามกลาง)

3) อัพภาน (Abbhana) การที่สงฆ์จำนวน 20 รูป สวดประกาศระงับอาบัติและรับภิกษุรูปนั้นกลับเข้าสู่หมู่คณะให้เป็นผู้บริสุทธิ์ดังเดิม (กรรมเบื้องต้น/ส่วนที่เหลือ) อาบัตินี้จึงจัดเป็นครุกาบัติ (อาบัติหนัก) ประเภทสวเสส (Savasesa) คือเป็นความผิดที่หนักหนาสาหัสแต่ยังพอมีหนทางแก้ไขเยียวยาได้ ซึ่งรองลงมาจากอาบัติปาราชิกที่เป็นอเทจิฉา (รักษาไม่ได้) (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2555)

2. ลักษณะความผิด 13 ข้อ การจำแนกและวิเคราะห์เชิงเจตนารมณ์

สิกขาบทในหมวดสังฆาทิเสสมีทั้งหมด 13 ข้อ ซึ่งสะท้อนถึงเจตนารมณ์ในการป้องกันภัยคุกคามต่อพรหมจรรย์และความสามัคคีของหมู่คณะ สามารถวิเคราะห์จำแนกกลุ่มและขยายความลักษณะเฉพาะได้ ดังนี้ (พระไตรปิฎก (ไทย), มจร. 1/234-442/249-472)

1) กลุ่มกามสังโยชน์ (Sexual Misconduct) เป็นความผิดที่เกี่ยวข้องกับสัญชาตญาณทางเพศ (Sexual Instinct) และเจตนาแห่งความกำหนัด ซึ่งเป็นข้อที่ 1-5 ได้แก่

สิกขาบทที่ 1 สุกกวิสัฏฐิ การจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (เว้นไว้แต่ฝืน) ข้อนี้มุ่งเน้นที่เจตนาเป็นสำคัญ หากเคลื่อนโดยโรคร้ายหรือไร้เจตนา ไม่ถือเป็นอาบัติ

สิกขาบทที่ 2 กายสังสัคคะ การมีความกำหนัดแล้วจับต้องกายหญิง ไม่ว่าจะเป็นการจับมือจับข้อม้อม หรือลูบคลำอวัยวะใดๆ เพื่อสนองตัณหา

สิกขาบทที่ 3 ทฎฐุลลวจา การพูดเกี่ยวพาราสิหญิงด้วยวาจาชั่วหยาบ พาดพิงถึงอวัยวะเพศ หรือการร่วมเพศ เปรียบเหมือนชายหนุ่มพูดกับหญิงสาว

สิกขาบทที่ 4 อัตตกามาปาริจริยา การพูดล่อลวงหรือหว่านล้อมให้หญิงบำเรอตนด้วยกาม โดยอ้างอันสงฆ์ผลบุญว่าการได้ปรนนิบัติผู้มีศีลด้วยกามกิจเป็นยอดแห่งงาน

สิกขาบทที่ 5 สัญจริตตะ การทำหน้าที่เป็นพ่อสื่อแม่ชัก ชักนำชายหญิงให้เป็นสามีภรรยา กันหรือแม้แต่การชักนำเพื่อการอยู่ร่วมกันชั่วคราว (ขู้สาว)

2) กลุ่มเสนาสนะ (Dwelling Construction) เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างที่ขาดความระมัดระวัง อาจก่อให้เกิดความเบียดเบียนต่อเจ้าของพื้นที่หรือชีวิตสัตว์ มี 2 ข้อ ได้แก่

สิกขาบทที่ 6 กุกฺกิกา การสร้างกุฏิที่ตนเองเป็นเจ้าของ (ขอเอาเอง) โดยไม่มีสงฆ์แสดงที่ให้ และสร้างเกินขนาดที่กำหนด

สิกขาบทที่ 7 วิหารกา การสร้างวิหารใหญ่โดยมีเจ้าภาพสร้างถวาย แต่สงฆ์ไม่ได้กำหนดพื้นที่ให้ หรือสร้างในที่ที่มีอันตรายและไม่มีขานเดินรอบ

3) กลุ่มการใส่ความ (Defamation) การใช้เล่ห์เพทุบายโจมตีผู้อื่นด้วยข้อหาเท็จ เพื่อหวังทำลายภิกษุอื่นให้พ้นจากความเป็นสมณะ มี 2 ข้อ ได้แก่

สิกขาบทที่ 8 อมฺมุลกะ การโจทก์ (กล่าวหา) ภิกษุด้วยอาบัติปาราชิกโดยไม่มีมูลความจริง เพราะความขัดเคืองใจ

สิกขาบทที่ 9 เลสมาทตะ การโจทก์ภิกษุด้วยอาบัติปาราชิกโดยอาศัยเลศ (ร่องรอย) เพียงบางส่วน เช่น เห็นภิกษุอื่นที่มีชื่อเหมือนกันทำผิด แล้วนำมากล่าวหาภิกษุคู่อริ

4) กลุ่มสังฆเภทและความดื้อด้าน (Schism and Obstinacy) เป็นภัยต่อความมั่นคงของสถาบันสงฆ์ (Institutional Stability) มี 4 ข้อ ได้แก่

สิกขาบทที่ 10 สังฆเภท การพยายามทำลายสงฆ์ให้แตกกัน โดยการเสนอวัตถุหรือข้อปฏิบัติที่ขัดแย้งกับพระธรรมวินัย

สิกขาบทที่ 11 สังฆเภทานวัตตกะ การเป็นพรรคพวกสนับสนุนผู้ทำลายสงฆ์ แม้สงฆ์แตกเดือน
แล้วก็ยังยืนกรานเข้าข้างผู้ทำลายสงฆ์นั้น

สิกขาบทที่ 12 ทุพพะจะ เป็นผู้ว่ายากสอนยาก เมื่อถูกสงฆ์แตกเดือนโดยชอบธรรม กลับโต้เถียง
หรือทำเมินเฉย ไม่เอื้อเฟื้อต่อคำสอน

สิกขาบทที่ 13 กุลทุสกะ การประจบศฤงคาร (ทำตัวเป็นคนรับใช้ชาวบ้าน) และตีเตียนพระ
รัตนตรัย จนถูกสงฆ์ขับไล่ (ปีพหวนิยกรรม) แล้วยังกลับมาว่าร้ายหรือข่มขู่สงฆ์

3. สถานะของคัมภีร์อรรถกถาพระวินัย “สมันตปาสาทิกา”

คัมภีร์สมันตปาสาทิกา (Samantapasadika) และประวัติศาสตร์การรจนา ในบรรดาคัมภีร์อธิบาย
พระวินัย สมันตปาสาทิกาได้รับการยกย่องจากนักวิชาการทั่วโลกว่าเป็นเพชรน้ำเอกแห่งวรรณกรรมพระวินัย
รจนาโดย พระพุทธโฆสะ (Buddhaghosa) มหาปราชญ์ชาวอินเดีย ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 10 (ประมาณ ค.ศ.
429) ณ มหาวิหาร เกาะลังกา ในสมัยพระเจ้ามหายานามะ

กระบวนการรจนา พระพุทธโฆสะไม่ได้แต่งขึ้นเองตามอำเภอใจ แต่ท่านได้ทำการ "แปลและเรียบ
เรียง" (Translate and Edit) จากอรรถกถาภาษาสิงหลเก่า (Sinhala Commentaries) ที่สืบทอดมาแต่ครั้ง
พระมหินเถระ ได้แก่ มหาอรรถกถา (Maha-atthakatha), มหาปัจจจี (Maha-paccari) และ กุรุนดี (Kurundi)
กลับมาเป็นภาษาบาลี เพื่อให้เป็นภาษาสากลสำหรับชาวพุทธทั่วโลก

ความสำคัญ คัมภีร์นี้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสำนักมหาวิหาร (Mahavihara) ซึ่งถือเป็นสาย
อนุรักษนิยมที่รักษาคำสอนดั้งเดิมของเถรวาทไว้อย่างเคร่งครัด ท่ามกลางการแข่งขันกับนิกายอื่นในลังกา
ขณะนั้น (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554) หน้าที่และบทบาทหลัก (Functions
of Commentary) จากการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงโครงสร้าง คัมภีร์สมันตปาสาทิกามีกลไกการทำงานเพื่อรักษา
พระธรรมวินัยใน 2 มิติหลัก คือ:

1) การขยายความ (Vaṇṇanā) และการนิยามศัพท์ (Definition) ทำหน้าที่อธิบายคำศัพท์ที่
ยาก (Glossary) ไวยากรณ์ และบริบทของเหตุการณ์ในพุทธกาล (Nidana) ที่ปรากฏในพระบาลีให้ชัดเจนขึ้น
โดยเฉพาะการทำบทาชนะ (Word Analysis) ตัวอย่างเช่น

ในสิกขาบทที่ 1 สุกกวิสุตฺถิ พระบาลีระบุสั้นๆ ว่า ทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน อรรถกถาจะขยายความ
ละเอียดถึงสรีรวิทยาว่า เคลื่อน ในที่นี้หมายถึงเคลื่อนจากฐาน (อวัยวะภายใน) ออกสู่ภายนอก หรือ
แม้แต่เคลื่อนที่ภายใน ก็มีผลต่อการปรับอปฏิบัติที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังอธิบายคำว่า อสุจิ ว่ามีที่
ประเภท สีอะไรบ้าง เพื่อให้ภิกษุสามารถตรวจสอบสภาวะของตนเองได้ถูกต้อง (อรรถกถาพระไตรปิฎก
(ไทย), มจร. 2/237/4)

2) การวินิจฉัย (Vinicchaya) และการวางองค์ประกอบความผิด (Constituent Factors)
บทบาทนี้มีความสำคัญที่สุดในทางนิติศาสตร์พระพุทธศาสนา อรรถกถาทำหน้าที่เสมือนคำพิพากษาศาลฎีกา
(Case Law) โดยการกำหนดองค์แห่งอาบัติ (Anga) ว่าการกระทำหนึ่งๆ จะเป็นความผิดสมบูรณ์ได้ต้อง
ประกอบด้วยปัจจัยกี่ข้อ ตัวอย่างเช่น

การวินิจฉัยเรื่องเจตนาในสิกขาบท กายสังสัคคะ (การจับต้องกายหญิง) พระบาลีเพียงระบุว่า ห้ามจับ แต่อรรถกถาจะจำแนกละเอียดว่า ถ้าจับด้วยความกำหนดยินดี = เป็นสังฆาทิเสส ถ้าจับเพื่อช่วยเหลือ (เช่น หญิงตกน้ำ) โดยไม่มีความกำหนด = ไม่เป็นอาบัติ ถ้าจับโดยเข้าใจผิดว่าเป็นบุรุษ = ไม่เป็นอาบัติ (หรืออาบัติลดลงตามเจตนา)

นอกจากนี้ยังมีกรณคดีตัวอย่าง (Udaharana) ที่ซับซ้อนซึ่งไม่มีระบุไว้โดยตรงในพระไตรปิฎก แล้ววางหลักเกณฑ์การตัดสินเทียบเคียง (Analogy) เช่น การสัมผัสผ่านวัตถุเนื่องด้วยกาย หรือการใช้มหาปเทศ 4 ในการเทียบเคียงข้อปฏิบัติ เพื่อป้องกันการตีความเข้าใจตนเองหรือเคร่งครัดจนเกินไปจนปฏิบัติไม่ได้ (อรรถกถาพระไตรปิฎก (ไทย), มจร. 2/274/29) หากเปรียบพระวินัยปิฎกเป็นตัวบทกฎหมายรัฐธรรมนูญ (Statutes/Constitution) คัมภีร์อรรถกถาก็คือ ประมวลกฎหมายอาญาและแนวคำพิพากษาบรรทัดฐาน (Codified Laws and Precedents) ที่ขาดเสียมิได้ การศึกษาสังฆาทิเสส โดยผ่านเลนส์ของสมันตปาสาทิกา จึงเป็นการศึกษาเพื่อเข้าถึงเจตนารมณ์ที่แท้จริงของพุทธบัญญัติ ป้องกันความคลาดเคลื่อน และรักษาความบริสุทธิ์แห่งพระธรรมวินัยให้สืบทอดต่อไปอย่างมั่นคง

บทบาทของอรรถกถาในการอธิบายสิกขาบทสังฆาทิเสส

จากการศึกษาคัมภีร์สมันตปาสาทิกา พบว่าอรรถกถามีบทบาทสำคัญยิ่งในการทำหน้าที่เป็น ธรรมมาภิบาลทางปัญญา เพื่อคลี่คลายข้อสงสัยในสิกขาบทสังฆาทิเสสทั้ง 13 ข้อ โดยสามารถจำแนกบทบาทและการวิเคราะห์ออกเป็น 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. การนิยามศัพท์และการขยายความบทตั้ง (Padabhajana) บทบาทแรกและเป็นรากฐานสำคัญที่สุดของอรรถกถา คือการทำหน้าที่ขยายความคำศัพท์ (Terminological Definition) ที่ปรากฏในพระบาลี ซึ่งมักมีความกระชับหรือเป็นคำศัพท์เฉพาะทาง ให้มีความชัดเจนในเชิงปฏิบัติการ (Operational Definition)

กรณีศึกษาสิกขาบทที่ 1 (สุกวิสสุจฺจ) ในสิกขาบทนี้ พระบาลีระบุสั้นๆ ว่า "สฺยเจตนิกา สุกวิสสุจฺจ" จงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (พระไตรปิฎก (บาลี), มจร. 1/236/169) ปัญหาการตีความอยู่ที่คำว่า "วิสสุจฺจ" หรือเคลื่อน ว่าต้องมีขอบเขตเพียงใด คัมภีร์สมันตปาสาทิกาได้อธิบายขยายความโดยอาศัยหลัก สรรวิทยาว่า การเคลื่อนในที่นี้มิได้หมายความว่าแค่การหลั่งออกมาภายนอกเท่านั้น แต่หมายรวมถึงการเคลื่อนจากฐาน (Thana) ภายในร่างกายด้วย โดยอธิบายว่าแม้เคลื่อนจากที่ตั้งเดิมเพียงเล็กน้อยด้วยความพยายาม ก็ถือว่าเป็นอาบัติแล้ว ซึ่งช่วยให้ภิกษุระมัดระวังสำรวมอินทรีย์มากยิ่งขึ้น (อรรถกถาพระไตรปิฎก (ไทย), มจร. 2/237/5)

นอกจากนี้ อรรถกถายังจำแนกประเภทของสุกคะ (น้ำอสุจิ) ไว้อย่างละเอียดถึง 10 ประเภท โดยแบ่งตามสีและลักษณะ เช่น สีเหมือนน้ำมัน สีเหมือนเปรี้ยว หรือสีแดงจางๆ เพื่อแยกแยะว่าการเคลื่อนนั้นเกิดจากพยาธิสภาพ (โรค) หรือเกิดจากกามราคะ หากเป็นสีที่บ่งบอกถึงโรค (เช่น ปัสสาวะขุ่น) แม้เคลื่อนออกมาก็ไม่จัดเป็นอาบัติ การขยายความเชิงชีววิทยานี้ช่วยป้องกันมิให้ภิกษุหลงโทษตนเองในสิ่งที่เกิดจากเหตุสุดวิสัยทางร่างกาย (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2555)

กรณีศึกษาสิกขาบทที่ 2 (กายสังสัคคะ) พระบัญญัติระบุห้ามการจับต้องกายหญิง (กายสังสัคคะ) อรรถกถาได้เข้ามาทำหน้าที่นิยามขอบเขตของคำว่า กายอย่างละเอียด โดยจำแนกสรีระออกเป็นส่วน ๆ เพื่อกำหนดระดับโทษที่แตกต่างกันได้แก่ (1) กายสัมผัสกาย หากจับต้องอวัยวะที่เป็นเนื้อหนังโดยตรง (Hand-to-flesh) ปรับอาบัติสังฆาทิเสส (2) ของต่อกาย หากจับต้องสิ่งที่ไม่ติดต่อกับกาย เช่น เส้นผม ขน เล็บ หรือฟัน ปรับอาบัติเป็นอุลลัจจัย (รองจากสังฆาทิเสส) (3) ของสวมใส่ หากจับต้องเสื้อผ้า เครื่องประดับ ปรับอาบัติเป็นทุกกฏ การจำแนกเช่นนี้ช่วยให้การวินิจฉัยมีความยุติธรรมและสมเหตุสมผลตามระดับความใกล้ชิดของการสัมผัส (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2555)

ประเด็นที่น่าสนใจคือการนิยามวัตถุนามาส (วัตถุที่ไม่ควรจับต้อง) อรรถกถาได้ขยายความครอบคลุมไปถึงซากศพของหญิงที่ยังไม่เนาเปื่อย ว่าหากภิกษุจับต้องด้วยความกำหนดก็ยังเป็นอาบัติสังฆาทิเสส หรืออุลลัจจัยตามสภาพศพ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอรรถกถามุ่งเน้นที่การขจัดราคะที่ฝังลึกในจิตใจ ไม่ว่าจะต่อสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม (อรรถกถาพระไตรปิฎก (ไทย), มจร. 2/281/39)

2. การวิเคราะห์องค์ประกอบของการกระทำ (Judgment of Factors)

อรรถกถาทำหน้าที่เสมือนคู่มือทางกฎหมายในการระบุองค์ประกอบความผิด (Constituent Factors) ว่าการกระทำใดจะครบองค์ประกอบเป็นอาบัติสังฆาทิเสส ต้องประกอบด้วยปัจจัยอะไรบ้าง ซึ่งเป็นการป้องกันการตีความแบบเหมารวม

กรณีศึกษาเรื่องเจตนา (Intention) ในสิกขาบทที่ 1 แม้พระบาลีจะระบุข้อยกเว้นเรื่องฝันไว้ แต่ในทางปฏิบัติมีความซับซ้อน อรรถกถาจึงวิเคราะห์แยกแยะระหว่างสภาวะทางจิตวิทยาอย่างละเอียด เช่น กรณีที่ภิกษุฝันว่าได้เสพเมถุนจนน้ำอสุจิกเลือน (ฝันเปียก) ถือว่าไม่มีเจตนา (อเจตนา) ไม่เป็นอาบัติ แต่หากภิกษุตื่นขึ้นในขณะที่น้ำอสุจิกำลังเคลื่อน แล้วมีเจตนาเพลิดเพลินยินดีหรือพยายามต่อให้กิจนั้นสำเร็จ การกระทำในช่วงที่ตื่นรู้ตัวนี้ถือว่าครบองค์ประกอบของอาบัติ (อรรถกถาพระไตรปิฎก (ไทย), มจร. 2/240/17) การวิเคราะห์นี้แสดงให้เห็นความละเอียดอ่อนในการตัดสินการกระทำที่คาบเกี่ยวระหว่างจิตใต้สำนึกและจิตสำนึก

กรณีศึกษาเรื่องความยินดี (Lust) ในสิกขาบทที่ 2 และ 3 องค์ประกอบสำคัญที่สุดที่อรรถกถาเน้นย้ำในสิกขาบทเกี่ยวกับการล่วงละเมิดทางเพศคือจิตปฏิพัทธ์หรือความกำหนดยินดี (Sara-gata citta) หากภิกษุจับต้องกายหญิงโดยปราศจากความกำหนดยินดี เช่น การช่วยเหลือหญิงที่ตกน้ำ หรือการจับต้องเพื่อการรักษาพยาบาล (ในกรณีจำเป็นเร่งด่วน) แม้จะครบองค์ประกอบเรื่องการสัมผัสกาย แต่ขาดองค์ประกอบเรื่องเจตนาชั่วจึงไม่ถือเป็นอาบัติสังฆาทิเสส (อรรถกถาพระไตรปิฎก (ไทย) 2/280/28)

กรณีศึกษาเรื่องคำพูดชั่วหยาบในสิกขาบทที่ 3 (พญจตุลวาจา) อรรถกถาได้เพิ่มเงื่อนไขสำคัญเรื่องความเข้าใจ (Understanding) เป็นองค์ประกอบหลัก กล่าวคือ แม้ภิกษุจะพูดคำหยาบด้วยความกำหนดยินดี แต่หากหญิงผู้ฟังเป็นชาวต่างภาษา หรือไม่เข้าใจความหมายของคำรามานั้น อาบัติจะลดระดับลงเหลือเพียงอุลลัจจัยหรือทุกกฏ เพราะถือว่าสมฤทธิผลแห่งการเล่าโลม ไม่เกิดขึ้นสมบูรณ์ องค์ประกอบนี้สะท้อนให้เห็นว่า

ความผิดในทางวินัยสัมพันธ์กับผลกระทบต่อผู้รับสารด้วย (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552)

3. การวินิจฉัยกรณีคลุมเครือและข้อยกเว้น (Anapatti)

อรรถกถาช่วยลดความวิตกกังวล (กุกุจะ) ของภิกษุโดยการระบุข้อยกเว้น (อนาปัตติ) และวินิจฉัยกรณีที่กำลังวาทกรรมใดบ้างที่ไม่ถือเป็นความผิด

กรณีศึกษาสิกขาบทที่ 5 (สังยุตตะ/ชกฺสี) ปัญหาวิจัยที่พบบ่อยคือ ขอบเขตของการเป็นทูตหรือคนกลางว่า ต้องดำเนินการไปถึงขั้นไหนจึงจะเป็นอาบัติสังฆาทิเสส อรรถกถาวินิจฉัยฟันธงว่า อาบัติจะสำเร็จสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อครบวงจรการสื่อสาร 3 ขั้นตอน คือ (1) รับคำจากฝ่ายชาย (2) ไปบอกฝ่ายหญิงและฝ่ายหญิงรับคำ และ (3) กลับมาบอกฝ่ายชายว่าฝ่ายหญิงตกลง หากการเจรจาล้มเหลว หรือภิกษุเปลี่ยนใจกลางคัน อาบัติจะลดระดับลงเหลือเพียงอุลลัจจัยหรือทุกกฏตามลำดับของการกระทำ การวินิจฉัยนี้ช่วยให้ผู้ตัดสินใจ (พระวินัยธร) สามารถกำหนดโทษได้อย่างแม่นยำตามลำดับขั้นของความสำเร็จในการกระทำ ความผิด (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552)

กรณีศึกษาสิกขาบทที่ 6 (สร้างกฐิ) อรรถกถาได้เข้ามาแก้ปัญหาความคลุมเครือเรื่องมาตราส่วน (Measurement) ที่พระบาลีระบุไว้ว่า สุกตวิหตติ (คิปปะสุคต) ซึ่งเป็นมาตรวัดโบราณ พระพุทธโฆสะได้เทียบเคียงและวินิจฉัยให้เป็นมาตรฐานเดียวกันว่า ให้ใช้มาตรวัดของช่างไม้ในยุคที่เทียบเคียง เพื่อมิให้เกิดข้อโต้แย้งในการก่อสร้าง นอกจากนี้ยังวินิจฉัยข้อยกเว้นว่า หากเป็นการสร้างเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (สังฆาราม) หรือสร้างให้ผู้อื่น (มิใช่เพื่อตนเอง) ข้อจำกัดเรื่องขนาดก็จะเป็นอันยกเลิกไป (อรรถกถาพระไตรปิฎก (ไทย), มจร. 2/348-349/71)

4. การยกอุทาหรณ์และกรณีตัวอย่าง (Case Studies from Commentary)

คัมภีร์อรรถกถาใช้วิธีการสอนแบบ Case Law หรือการยกกรณีศึกษา (อุทาหรณ์) ทั้งที่เป็นเรื่องราวในอดีตและสถานการณ์สมมติ เพื่อใช้เป็นบรรทัดฐานในการเทียบเคียงตัดสินกรณีที่ไม่มียุติธรรมใดๆ ในพระไตรปิฎก

ตัวอย่างการวินิจฉัยในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา มีการยกตัวอย่างกรณีภิกษุถูกบีบคั้นหรือตกอยู่ในสถานการณ์จำยอม เช่น ภิกษุถูกศัตรูจับตัวแล้วบังคับให้จับต้องกายหญิง หากภิกษุนั้นไม่มีความยินดี (Non-acquiescence) แต่ทำไปเพราะกลัวตายหรือถูกบังคับทางกายภาพ อรรถกถาวินิจฉัยโดยเทียบเคียงกับหลักโถยจิต (จิตคิดจะลัก) ในปาราชิกข้อที่ 2 ว่า เมื่อปราศจากเจตนาและความยินดี ย่อมไม่เป็นอาบัติ กรณีศึกษาเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นหลักพิง ให้แก่ภิกษุรุ่นหลังเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์โลกวิสัยที่ซับซ้อนและคาดไม่ถึง (อรรถกถาพระไตรปิฎก (ไทย), มจร. 2/280/28)

อีกหนึ่งกรณีศึกษาที่น่าสนใจในสิกขาบทที่ 8 อุปัสสุติ/แอบพัง) คือกรณีเห็นผิดคน อรรถกถายกตัวอย่างภิกษุรูปหนึ่งเห็นภิกษุอื่นยืนอยู่ในที่มีดหรือหมอกควัน แล้วเข้าใจผิดว่าเป็นภิกษुकู่อริ จึงโจทก์ด้วยอาบัติปาราชิก กรณีนี้อรรถกถาวินิจฉัยว่า แม้จะเป็นการกล่าวเท็จตามความเป็นจริง (เพราะผู้ถูกกล่าวหาไม่ได้ทำ) แต่เนื่องจากผู้กล่าวหาสำคัญผิด (Sanna-vipallasa) โดยบริสุทธิ์ใจ มิได้มีจิตคิดแกล้งใส่ความ จึงไม่เป็นอาบัติสังฆาทิเสส แต่เป็นเพียงอาบัติโอมสวาท (พุดปด) เท่านั้น กรณีนี้สะท้อนให้เห็นว่า อรรถกถาให้ความสำคัญกับมูลเหตุจูงใจ มากกว่าผลลัพธ์ที่ปรากฏ (อรรถกถาพระไตรปิฎก (ไทย), มจร. 1/471/405)

จากการวิเคราะห์บทบาทของอรรถกถาในการอธิบายสิกขาบทสังฆาทิเสสทั้ง 13 ข้อ สรุปได้ว่า คัมภีร์สมันตปาสาทิกามีได้ทำหน้าที่เพียงแค่พจนานุกรม ที่แปลศัพท์ยากให้เป็นศัพท์ง่ายเท่านั้น แต่ทำหน้าที่เป็นสถาบันนิติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา" ที่วางรากฐานกระบวนการยุติธรรมในหมู่สงฆ์ ผ่านกลไก 4 ประการ คือ (1) การนิยามศัพท์ให้ชัดเจนเพื่อกำหนดขอบเขตการกระทำ (2) การวิเคราะห์องค์ประกอบความผิดเพื่อจำแนกเจตนา (3) การวินิจฉัยข้อยกเว้นเพื่อป้องกันการลงโทษผู้บริสุทธิ์ และ (4) การสร้างบรรทัดฐานจากกรณีศึกษาเทียบเคียง หากปราศจากคำอธิบายจากอรรถกถา การบังคับใช้พระวินัยในข้อหาหนักอย่างสังฆาทิเสสอาจเกิดความลักลั่นและขาดมาตรฐาน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความสามัคคีและศรัทธาของพุทธบริษัท ดังนั้น การศึกษาพระวินัยปิฎกจึงจำเป็นต้องศึกษาควบคู่ไปกับคัมภีร์อรรถกถา เพื่อให้เข้าถึงอรรถรสและธรรมรสแห่งพระบรมศาสดาอย่างแท้จริง สมดังคำกล่าวที่ว่า อรรถกถาเป็นดังกุญแจไขตู้พระไตรปิฎกที่ช่วยรักษาอายุของพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวสืบไป

วิเคราะห์และอภิปรายผล

จากการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของคัมภีร์สมันตปาสาทิกาในการอธิบายสิกขาบทสังฆาทิเสสทั้ง 13 ข้อ ผู้วิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลในเชิงวิชาการพุทธศาสนา โดยเชื่อมโยงกับบริบททางนิติศาสตร์และสังคมวิทยาของคณะสงฆ์ ได้ใน 3 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. ความสัมพันธ์สอดคล้องจากพุทธบัญญัติสู่การปฏิบัติจริง (From Text to Practice) ผลการศึกษาชี้ให้เห็นชัดเจนว่า อรรถกถามีได้ทำหน้าที่ในฐานะผู้บัญญัติกฎหมายใหม่ (Legislator) ที่สร้างกฎระเบียบเพิ่มเติมตามอำเภอใจ แต่ทำหน้าที่ในฐานะผู้อธิบายกฎหมาย (Interpreter) เพื่อให้กฎหมายที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้สามารถปฏิบัติได้จริง (Applicability) ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป พระวินัยปิฎกในส่วนพระบาลีมักมีลักษณะเป็นหลักการกว้างๆ หรือระบุเฉพาะกรณีต้นเรื่อง (Originating Case) เมื่อกาลเวลาผ่านไป บริบททางสังคมและสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลง ภิกษุอาจประสบปัญหาในการนำหลักการเหล่านั้นมาปรับใช้ หากปราศจากอรรถกถา สิกขาบทสังฆาทิเสสอาจกลายเป็นเพียงตัวหนังสือที่ตายแล้ว ตัวอย่างเช่น “การนิยามคำว่า กุฎี ในสิกขาบทที่ 6 ซึ่งอรรถกถาได้ปรับมาตราส่วนวัดจากคืบพระสุคตให้เป็นมาตราที่ช่างไม้ทั่วไปเข้าใจได้ หรือการนิยามการจับต้องภายในสิกขาบทที่ 2 ให้ครอบคลุมถึงพฤติกรรมใหม่ ๆ ที่อาจไม่ปรากฏชัดในสมัยพุทธกาล”

ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างพระบาลีและอรรถกถา จึงเป็นความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยและเกื้อกูล โดยพระบาลีเป็นแม่บท (Principle) และอรรถกถาเป็นวิธีปฏิบัติ (Procedure) ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่ทรงเห็นว่าอรรถกถาช่วยรักษาเจตนารมณ์ของกฎหมาย ให้คงความศักดิ์สิทธิ์และทันสมัยอยู่เสมอ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2555)

2. ความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสงฆ์ซึ่งเป็นกลไกป้องกันความแตกแยก (Prevention of Schism) ประเด็นที่มีนัยสำคัญสูงสุด คือบทบาทของอรรถกถาในการรักษาเอกภาพของสังฆมณฑล หากขาดคำอธิบายที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน (Standardization) การตีความพระวินัยย่อมเกิดความหลากหลายไปตามทิวภูมิของแต่ละสำนัก ซึ่งเป็นความเสี่ยงอย่างยิ่งที่จะนำไปสู่ภาวะนานาสังวาส (การทำสังฆกรรมแยกกัน) และสังฆเภทในที่สุด โดยเฉพาะอาบัติสังฆาทิเสส ซึ่งเป็นอาบัติหนักและมีกระบวนการแก้ไขที่ซับซ้อน (วุฒิสถาบันวิธี) จำเป็นต้องอาศัยมติสงฆ์ในการสวดระงับ หากสงฆ์แต่ละกลุ่มตีความคำว่า เคลื่อน (ในสิกขาบทที่ 1) หรือ ความกำหนด (ในสิกขาบทที่ 2) ไม่ตรงกัน สงฆ์กลุ่มหนึ่งอาจเห็นว่าภิกษุรูปนี้บริสุทธิ์ แต่อีกกลุ่มเห็นว่ายังมีมลทิน ความขัดแย้งนี้จะทำให้กระบวนการอำนวยการเป็นโมฆะ และส่งผลกระทบต่อความบริสุทธิ์ของสังฆกรรมอื่น ๆ คัมภีร์สมันตปาสาทิกาจึงเข้ามาทำหน้าที่เป็นธรรมนูญการตีความที่ได้รับการยอมรับร่วมกันในนิคายเถรวาท ช่วยให้ภิกษุต่างถิ่นต่างสมัยสามารถวินิจฉัยอธิกรณ์ได้ตรงกัน เป็นเครื่องค้ำจุนเสถียรภาพของพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวมาได้กว่า 2,500 ปี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559)

3. ดุลยพินิจในการศึกษาระหว่างคัมภีร์หลักและคัมภีร์ขยาย แม้ผลการศึกษาจะยืนยันถึงความสำคัญของอรรถกถา แต่ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า การศึกษาอรรถกถาจำเป็นต้องประกอบด้วยโยนิโสมนสิการ (การใช้ความคิดถูกวิธี) โดยต้องตระหนักเสมอว่า อรรถกถาเป็นคัมภีร์ชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ที่แต่งขึ้นภายหลัง แม้จะได้รับการยอมรับสูง แต่สถานะความศักดิ์สิทธิ์ย่อมรองจากพระบาลีพระไตรปิฎก ในกรณีที่พบข้อความขัดแย้งกัน หรือคำอธิบายที่ดูเกินจริง (Hyperbole) ผู้ศึกษาควรยึดถือพระบาลีเป็นเกณฑ์ตัดสินสูงสุด (Standard Authority) และใช้อรรถกถาเป็นเครื่องมือประกอบการพิจารณา มิใช่การยึดติดแบบงมงาย การใช้วิจารณ์ญาณเทียบเคียง (Cross-examination) เช่นนี้ จะช่วยให้เกิดปัญญาที่แท้จริง และสามารถคัดกรองแก่นสารของพระธรรมวินัยออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตนเองและสังคม ดังแนวทางที่พระเถระในอดีตได้วางหลักมหาประเทศ 4 ไว้เพื่อสอบทานความถูกต้องของคำสอน (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552)

บทสรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “บทบาทของอรรถกถาในการคลี่คลายข้อสงสัยและอธิบายพระวินัยปิฎก: กรณีศึกษาสิกขาบทสังฆาทิเสส” ผ่านคัมภีร์สมันตปาสาทิกา สามารถสรุปผลการศึกษาในภาพรวมได้ว่า คัมภีร์อรรถกถานั้นมิได้ดำรงสถานะเป็นเพียงส่วนเติมเต็มทางวรรณกรรมเท่านั้น แต่ทำหน้าที่เป็นกลไกทางนิติศาสตร์ที่จำเป็นในการขับเคลื่อนระบบพระวินัยให้สามารถบังคับใช้ได้จริงในโลกปัจจุบัน ผลการวิเคราะห์ชี้ชัดว่า ความซับซ้อนของสิกขาบทสังฆาทิเสสทั้ง 13 ข้อ ซึ่งเกี่ยวพันกับเรื่องละเอียดอ่อนอย่างเจตนาภายใน

และพฤติกรรมทางเพศ ไม่สามารถวินิจฉัยได้อย่างยุติธรรมหากอาศัยเพียงตัวบทพระบาลีที่เคร่งครัดและ กระชับสั้น คัมภีร์สมันตปาสาทิกาจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญใน 4 มิติหลัก คือ

1. การสร้างความชัดเจนผ่านการนิยามศัพท์ที่จัดความคลุมเครือทางภาษา
2. การวางบรรทัดฐานผ่านการกำหนดองค์ประกอบความผิดที่เป็นรูปธรรม
3. การสร้างความยืดหยุ่นผ่านการวินิจฉัยข้อยกเว้นที่สมเหตุสมผล
4. การสืบทอดเจตนารมณ์ผ่านกรณีศึกษาที่เชื่อมโยงอดีตสู่ปัจจุบัน

นัยสำคัญที่สุดที่ค้นพบคือ อรรถกถาทำหน้าที่เป็นโซ่คล้องกลางที่เชื่อมประสานระหว่างพุทธพจน์อัน ศักดิ์สิทธิ์กับวิถีปฏิบัติของสงฆ์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การปฏิเสธบทบาทของอรรถกถาทำให้เกิดช่องว่างใน การตีความและอาจนำไปสู่วิกฤตศรัทธาและความแตกแยกในสังฆมณฑล เนื่องจากการขาดมาตรฐานกลางใน การตัดสินอธิกรณ์

ดังนั้น จึงขอเสนอแนะว่า การศึกษาพระวินัยปิฎกในสถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนา ไม่ควร จำกัดอยู่เพียงการท่องจำสิกขาบทในพระปาติโมกข์ แต่ควรส่งเสริมการศึกษาเชิงวิเคราะห์ควบคู่ไปกับคัมภีร์ อรรถกถาอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ผู้ศึกษาสามารถเข้าถึงอรรถรสและธรรมรสแห่งพระบรมศาสดาได้อย่างถ่องแท้ และสามารถรักษาอายุของพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวสืบไป ดังเกราะচিতที่ว่า “สาสนสส ปรียตติ มุล” (การศึกษาเป็นรากฐานแห่งพระศาสนา) (อรรถกถาพระไตรปิฎก (บาลี), มจร. 2/438/425) ซึ่งต้องอาศัยอรรถกถาเป็นผู้อธิบายแบบแผนนั้นให้ปรากฏชัดแจ้งแก่ชาวโลกสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2554). *ประวัติวัตรรรณคดีบาลี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2552). *คู่มือการศึกษาวิชาพระวินัยปิฎก*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก 2500*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2532). *อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญาน.
- _____. (2550). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสมันตปาสาทิกา ภาค 1*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วารสาร

บาลีไตรทวารสาร

Pāli-Theravāda Review Journal (PTRJ)

ISSN : XXXX-XXXX

_____. (2550). อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สมันตปาสาทิกา
ภาค 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, (2555). *วินัยมุข เล่ม 1*. พิมพ์ครั้งที่ 55. กรุงเทพฯ: โรง
พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.